

Etnocid

Pierre Clastres

1974.

Do pre nekoliko godina niko nije govorio o etnocidu. Iskoristivši uvek promenljive zahteve mode, ali i svoju sposobnost da im zađe u susret, da zadovolji uvek živu potrebu za terminološkom preciznošću, taj pojam se brzo proširio izvan mesta svog porekla, etnologije, i donekle ušao u javni govor. Ali, da li to njegovo brzo širenje garantuje da će ideja na koju se odnosi biti izložena sa svom potrebnom preciznošću i strogošću? Još uvek je nejasno da li brzo usvajanje te reči znači da zaista znamo o čemu govorimo kada kažemo etnocid. Njeni autori smatraju da ona dobro prevodi jedan aspekt stvarnosti na koji se ne odnosi ni jedna druga reč. Kada neko oseti potrebu da izmisli neku novu reč, obično je to zato što ima da kaže nešto novo ili je reč o nečemu starom, ali o čemu se još nije govorilo. Drugim rečima, mnogo poznatiji termin „genocid“ pokazuje se nedovoljnim i neposobnim da udovolji tom novom zahtevu. Samim tim, ozbiljno razmatranje ideje o etnocidu treba započeti utvrđivanjem razlika između onih aspekata stvarnosti na koje se ta dva pojma odnose.

Proces u Nirnbergu 1946. doneo je poznatu, zvaničnu definiciju genocida, kao do tada nepoznatog oblika zločinačke aktivnosti. Sasvim precizno, taj pojam odnosi se na prvu, pravnim jezikom zabeleženu, manifestaciju te vrste zločina: na sistematsko istrebljivanje evropskih Jevreja od strane nemačkih nacista. Prema toj legalnoj definiciji, koreni genocida nalaze se u rasizmu. Genocid je logičan i, u krajnjoj liniji, neminovan ishod nesputanog rasizma, kao što je to bio slučaj u nacističkoj Nemačkoj. Svi kasniji ratovi, od 1945. na ovamo, takođe pružaju osnov da se kolonijalne sile optuže za genocid. Ali, u igri međunarodnih odnosa, a delom zahvaljujući i relativnoj nezainteresovanosti javnog mnjenja, nikada nije postignut konsenzus oko osnivanja institucije analogne Nirnberškom sudu. Slični procesi nikada nisu bili pokrenuti.

Nacistički antisemitski genocid, koji je bio prvi sudski tretiran, svakako nije bio i prvi ikada počinjen. Cela istorija ekspanzije Zapada, istorija uspostavljanja kolonijalnih carstava velikih evropskih sila, obeležena je sistematičnim masakrima urođeničkih naroda. Ipak, zbog svojih kontinentalnih razmera i veličine demografskog pada, genocid nad američkim urođenicima uvek je izazivao najveću pažnju. Od 1492. mašina za istrebljivanje Indijanaca radila je punom parom. A radi i dalje, gde god ima preostalih „divljih“ plemena, kao u velikim amazonskim šumama. Poslednjih godina bilo je mnogo protesta zbog masakara počinjenih u Brazilu, Kolumbiji i Paragvaju. Ali, svi ti protesti bili su uzaludni.

Upravo na osnovu američkog iskustva, etnolozi, pre svih Rober Žolin (Robert Jaulin), uspeli su da formulišu koncept etnocida. Taj koncept prvi put je upotrebljen u slučaju južnoameričkih Indijanaca. Južna Amerika pruža, da tako kažemo, posebno pogodan teren za istraživanje razlike između genocida i etnocida, budući da su poslednji urođenički narodi tamo bili žrtve oba zločina. Dok se pojam genocida zasniva na pojmu „rase“ i težnji da se rasne manjine fizički unište, pojam etnocida odnosi se pre svega na težnju ka uništenju njihove kulture. Etnocid označava sistematsko uništavanje načina života i mišljenja drugačijih od onih koje ima onaj koji sprovodi to uništavanje. Generalno, genocid ubija tela ljudi, dok etnocid ubija njihov duh. U oba slučaja to je pitanje smrti, ali različitih vrsta smrti: neposrednog fizičkog uništenja, nasuprot kulturnom nasilju sa odloženim dejstvom, koje donekle zavisi i od izdržljivosti i otpora potlačene manjine. Pitanje, naravno, ne glasi koje je od ta dva zla manje. Odgovor je suviše očigledan: što manje varvarstva, to bolje. Ovde ćemo se zadržati upravo na tom ključnom aspektu etnocida.

Etnocid i genocid dele isto viđenje Drugog: onaj Drugi je različit od nas, ali i još nešto: različit na pogrešan način. Ta dva pristupa razlikuju se i po načinu na koji tretiraju Drugog. Genocidni um, da ga tako nazovemo, jednostavno teži poništavanju razlike. Drugi se moraju istrebiti jer su samo oličenje zla. S druge strane, etnocid priznaje relativnost zla; drugi su loši, ali ne toliko

loši da ih ne bismo mogli popraviti, tako što ćemo ih naterati da se promene po modelu koji im namećemo. Etnocidna negacija Drugog vodi ka samoidentifikaciji. Genocid i etnocid mogu se posmatrati i kao dva perverzna oblika pesimizma i optimizma. Širom Južne Amerike ubice Indijanaca rasteo je pojam Drugog do krajnjih granica: divlji Indijanac nije čak ni ljudsko biće, već samo životinja. Zato ubistvo Indijanaca nije zločin. Tu izostaje čak i rasizam, jer rasistička praksa priznaje Drugome makar minimum ljudskosti. Svuda nailazimo na monotono ponavljanje iste, stare uvrede: pišući o etnocidu, pre nego što se to tako zvalo, Klod Levi-Stros nas je u *Rasi i istoriji* podsetio kako su se urođenici sa Kariba pitali da li su novopridošli Španci bogovi ili ljudi, dok su se belci pitali da li su urođenici ljudi ili životinje.¹

Najzad, ko su počinioci etnocida? Ko su ti koji napadaju duše ljudi? U Južnoj Americi, kao i u drugim delovima sveta, to su pre svega bili misionari. Ovi militantni propagatori hrišćanstva svim silama su nastojali da varvarska verovanja pagana zamene verom zapadnog sveta. Ovaj evangelistički proces počivao je na dve pretpostavke: prva je bila postojanje razlike – paganstva – koje je bilo neprihvatljivo i koje je moralo biti odbačeno. Druga pretpostavka bilo je verovanje da pogrešna različitost može biti anulirana. Upravo u ovom smislu o etnocidu govorim kao o optimistički nastrojenom: Drugi je loš, do srži, ali popravljiv. Mi vidimo u njemu prostor za uzdizanje, pomoću identifikacije, ka savršenstvu koje predstavlja hrišćanstvo. Slomiti snagu paganskih verovanja znači uništiti samu suštinu paganskog društva. Na taj način, prelaskom na pravu veru, urođenici se mogu uzdići od divljaštva ka civilizaciji. Etnocid je nešto što se čini za njihovo dobro.

Svetovni jezik često prenosi istu poruku. Evo kako brazilski zvaničnici objašnjavaju svoju politiku prema urođenicima: „Naši Indijanci su ljudska bića poput svih ostalih. Ali, život u šumama osuđuje ih na stalnu bedu i siromaštvo. Naša je dužnost da im pomognemo da se oslobode tog ropstva. Oni imaju pravo da se uzdignu do dostojanstva brazilskog građanina i da daju svoj pun doprinos razvoju našeg društva, kao i da uživaju u svim njegovim blagodatima.“ Duhovni sadržaj etnocida je etika humanizma.

Horizont koji je oblikovao etnocidni um i praksu počiva na dva aksioma. Prvi proglašava hijerarhiju kultura: postoje inferiorne i superiorne kulture. Drugi aksiom afirmiše apsolutnu superiornost zapadne kulture. Nužna posledica je negativan stav prema svim drugačijim kulturama, a posebno prema primitivnim. Ali to je pozitivna negacija, utoliko što želi da potisne inferiornu kulturu, sve dok je inferiorna, ali i da je uzdigne na nivo superiorne kulture. *Indijanstvo* Indijanaca se potiskuje na svaki način da bi se od njih dobili građani Brazila. Sa stanovišta svojih zagovornika, etnocid nije destruktivan. Naprotiv, to je neophodan korak nadahnut humanizmom, urezanim u samo srce zapadne kulture.

Tu sklonost da se o drugima sudi na osnovu kriterijuma vlastite kulture nazivamo etnocentризmom. Zapad bi zato morao da bude etnocidan, zato što je etnocentričan, zato što veruje da samo on predstavlja Civilizaciju. Ipak, ovde se postavlja pitanje: da li naša kultura drži monopol nad etnocentризmom? Etnološko iskustvo sugerise odgovor. Pogledajmo kako primitivna društva na-

¹ Tu epizodu Levi-Stros prvi put navodi u *Tužnim tropima* (Claude Lévi-Strauss, *Tristes Tropiques*, 1955): „U isto vreme, na jednom od susednih ostrva, Portoriku, Indijanci su (prema svedočenju Ovijeda) zarobljene belce davili i držali potopljene u vodi. Posle nekoliko nedelja dolazili su da vide da li je telo počelo da truli. Dok su belci smatrali da su Indijanci životinje, Indijanci su dopuštali mogućnost da su belci bogovi. Oba stanovišta bila su podjednako pogrešna, ali stav Indijanaca svakako ukazuje na veće ljudsko dostojanstvo.“ U skoro istom obliku ova epizoda ponavlja se i u čuvenom eseju Levi-Strosa koji navodi Klastr, *Rasa i istorija* (1973, *Strukturalna antropologija* II, str. 303; Školska knjiga, Zagreb, 1988). – Prim. prev.

živaju sebe. Videćemo da tu zapravo nemamo slučaj autodenominacije, budući da sva ta društva sebi dodeljuju samo jedno ime: Ljudi.

Evo nekoliko primera: Gvarani Indijanci sebe zovu *Ava*, što znači Ljudi; Gvajaki za sebe kažu da su *Aché*, Osobe; Vaika iz Venecuele nazivaju sebe *Yanomami*, Narod; Eskimi su *Innuít*, opet Ljudi, itd. Taj spisak pravih naziva primitivnih naroda mogao bi se produžiti u nedogled ili pretočiti u rečnik u kojem bi svaka reč imala isto značenje: ljudi. U isto vreme, svaki od tih naroda je svoje susele naziva pežorativnim, prezrivim, uvredljivim imenima.

To znači da sve kulture dele čovečanstvo, s jedne strane, na sebe, kao oličenje ljudskosti, i na sve ostale, koji su takođe ljudi, ali uvek u mnogo manjoj meri. Način na koji primitivna društva govore o sebi, tako dobro sažet u njihovim nazivima, izrazito je etnocentričan. Taj govor neprestano afirmiše superiornost njihove kulture i izražava odbijanje da druge prihvate kao sebi jednake. Etnocentrizam se tako pokazuje kao najraširenija zajednička osobina svih kultura, tako da se, gledano iz ovog ugla, zapadna kultura ni po čemu ne izdava. Ako još malo proširimo ovu analizu, videćemo da bi se o etnocentrizmu moglo govoriti kao o formalnom vlasništvu svih kulturnih formacija, o nečemu svojstvenom samoj suštini kulture. U suštini svake kulture je da bude etnocentrična, u meri u kojoj samu sebe vidi kao pravu kulturu, kulturu par excellence. Drugim rečima, razlike među kulturama nikada se ne vide pozitivno, već uvek kao znak njihovog inferiornog položaja na hijerarhijskoj osi.

Ali, iako su sve kulture etnocentrične, samo je zapadna kultura etnocidna. Iz toga sledi da etnocidna praksa nije nužno povezana sa etnocentričnim uverenjima. U suprotnom, sve kulture bile bi etnocidne, a to nije slučaj. Upravo ovde se otkriva izvesna nedovoljnost u dosadašnjim istraživanjima ovog fenomena. Naime, nije dovoljno da se samo prepozna i naglasi etnocidna priroda i delovanje zapadne civilizacije. Sve dok se zadovoljavamo samo time, ostajemo na površini stvari, ponavljajući reči biskupa Las Kazasa – svakako opravdane, jer se od tada ništa nije promenilo – koji je još u XVI veku jasno i glasno osudio genocid i etnocid koje su Španci sprovodili na Karibima i u Meksiku. Čitajući radove posvećene etnocidu, stičemo utisak da je za njihove autore zapadna civilizacija neka vrsta apstrakcije, bez društvenih i istorijskih korena, nejasan duh uviđen u svoj etnocidni plašt. Ipak, naša kultura nije apstrakcija; ona je proizvod dugog istorijskog razvoja, predmet geneološkog istraživanja. Šta je to što zapadnu civilizaciju čini etnocidnom? To je pravo pitanje. Analiza etnocida zahteva da se ide dalje od optužujućih činjenica i počne sa istraživanjem istorijske uslovljenosti naše kulture. Zato se ovde okrećemo istoriji.

Zapadna civilizacija nije ni vanvremenska apstrakcija, niti homogena realnost, amorfna masa sačinjena od identičnih delova. Ipak, izgleda da upravo takvu predstavu o njoj imaju gore pomenuti autori. Ali, ako je zapad etnocidan na isti način na koji je sunce sjajno, onda takav fatalizam čini sve osude zločina i pozive da se žrtve zaštite uzaludnim i čak apsurdnim. Zar se ne radi o tome da je zapad prvo morao da bude etnocidan iznutra, da bi bio etnocidan i van svojih granica, tj. prema drugim kulturnim formacijama? O etnocidnosti zapadnog društva ne može se govoriti osim u povezanosti sa jednom drugom njegovom suštinskom karakteristikom, koja predstavlja klasičan kriterijum za razlikovanje Divljaka i Civilizovanih, primitivnog i zapadnog sveta: prvi obuhvata sva društva bez države, a drugi društva sa državom. To je ono nad čime bi trebalo da se zamislamo: da li je opravdano staviti u istu ravan ova dva aspekta Zapada, koji je u isto vreme i etnocidna kultura i društvo sa državom? Ako je zaista tako, onda ćemo shvatiti zašto primitivna društva mogu da budu etnocentrična, ali ne nužno i etnocidna, budući da su upravo ona društva bez države.

Etnocid, po definiciji, označava potiskivanje kulturnih razlika koje se smatraju inferiornim i lošim. Ovde imamo na delu princip identifikacije kao projekta svodenja Drugog na Istog: amazonski Indijanac potisnut kao oličenje Drugog i sveden na Istog u obliku brazilskog državljanina. Drugim rečima, etnocid za ishod ima likvidaciju mnoštva u korist Jednog. Ali, kakve veze sa tim ima država?

Država je suštinski centripetalna sila, koja, svaki put kada okolnosti to zahtevaju, nastoji da skrši sve suprotne, centrifugalne tendencije. Država sebe vidi i proglašava za centar društva, kao samo telo društva i kao apsolutnog gospodara svih pojedinačnih organa tog tela. Tako u samom srcu države otkrivamo aktivnu snagu Jednog, odbojnost prema mnoštvu, strah i užas pred svime što je različito. Već na ovom formalnom nivou uvidamo da etnocidna praksa i državna mašinerija funkcionišu na isti način i sa istim posledicama: obe pokazuju odlučnost da ponište sve što je različito i posebno, osećaj i ukus samo za ono što je identično, za Jedno.

Napuštajući sada ovu formalnu i u nekim aspektima strukturalnu analizu, da bismo prešli u istorijsku ravan, zadržimo se na slučaju francuske kulture, koja sasvim dobro ilustruje duh i sudbinu čitave zapadne civilizacije. Njen nastanak, sa dubokim korenima u svetovnoj prošlosti, neraskidivo je povezan sa širenjem i jačanjem državnog aparata, prvo u obliku monarhije, a zatim republike. U svakom od tih oblika, razvoj centralne vlasti išao je uporedo sa širenjem kulturnog opsega. Francuska kultura je nacionalna, to je kultura Francuza. Širenje autoriteta države značilo je i širenje njenog jezika, francuskog. Nacija je formirana, a država može da se proglasi za jedinog nosioca vlasti tek kada svi njeni podanici govore njenim jezikom. Ovaj proces integracije očigledno podrazumeva potiskivanje mnogih različitosti. Zato su u vreme rađanja nacije, kada je Francuska bila samo mali posed jednog bledunjavog kralja sa severne Loare, njegovi krstaši pustošili Jug u nameri da unište tamošnju civilizaciju. Iskorenjivanje albižanske jeresi, preduslov i način za ekspanziju Kapetjanske monarhije, čime su granice Francuske bile skoro definitivno ustanovljene, zapravo je bilo čist etnocid: cela kultura južne Francuske – religija, književnost, poezija – bila je nepovratno uništena, a njeni stanovnici postali su lojalni podanici francuskog kralja.

Revolucija iz 1789, u kojoj su centralisti, jakobinci, odneli prevagu nad federalistički opredeljenim žirondistima, konačno je uspostavila apsolutnu političku vlast centralne administracije. Dotadašnje teritorijalne jedinice, provincije, počivale su na drevnim kulturno homogenim temeljima: jeziku, političkoj tradiciji, itd. Takva teritorijalna organizacija bila je zamenjena podelom na apstraktne „departmane“, s namerom da se izbegne svaka povezanost s lokalnim posebnostima i tako omogućće prodor i sveprisutnost državnog autoriteta. Poslednja faza tog procesa, u kojem su sve različitosti bile potiskivane u korist države, odigrala se za vreme Treće Republike, kada su svi stanovnici Francuske postali „građani“, kroz uspostavljanje institucija kao što su besplatno i obavezno svetovno obrazovanje i vojna obaveza. Svaki autonomni oblik postojanja, preostao ponegde u provincijalnom i seoskom svetu, bio je na izdisaju. Francifikacija je bila potpuno sprovedena, etnocid počinjen: tradicionalni jezici bili su prezreni kao zaostala narečja, seoski život sveden na folklorni spektakl za turiste, itd.

Ovaj kratak osvrt na istoriju naše zemlje dovoljan je da pokaže da je etnocid, kao manje ili više autoritarno potiskivanje sociokulturnih razlika, već ugrađen u prirodu i način funkcionisanja državne mašine, koja standardizuje individue u skladu sa svojim viđenjem poretka: za državu, svi njeni građani su jednaki pred zakonom (jednim, njenim).

Tvrđnja da je etnocid, kao u slučaju Francuske, suštinski deo države, logično vodi ka zaključku da su sve države etnocidne. Razmotrimo zato ukratko slučaj nekih država potpuno različitih od evropskih.

Inke su imale državni aparat kojem su se Španci iskreno divili, kako zbog njegove prostranosti, tako i zbog preciznosti i razrađenosti administrativnih tehnika koje su caru i njegovim birokratama omogućavale skoro potpunu i stalnu kontrolu svih svojih podanika. Etnocidna priroda ovog državnog aparata ogledala se u njegovoj težnji da stanovništvo novoosvojenih područja potčini svom kulturnom modelu: pokoreni narodi nisu bili dužni samo da plaćaju danak svojim novim gospodarima već i da prihvate njihove obrede, obožavanje Sunca, odnosno Inka cara lično. Državna religija bila je nametana silom i uvek nemilosrdna prema lokalnim kultovima. Međutim, istina je i da pritisak koji su Inke vršile na pokorene narode nikada nije dostigao nasilnost i manijakalni zamah kojim su Španci uništavali urođeničku idolatriju. Iako vešte diplomate, Inke su znale da upotrebe silu svaki put kada je to bilo potrebno i tada je njihova organizacija reagovala sa najvećom brutalnošću, kao što je to slučaj sa svim državama kada njihov autoritet dođe u pitanje. Česti ustanci protiv centralne vlasti bili su prvo nemilosrdno ugušivani, da bi se zatim prešlo na kažnjavanje putem masovne deportacije pobunjenog stanovništva u udaljena područja – a to znači daleko van oblasti pokrivenih mrežom mesta na kojima su obožavali svoje bogove (potoci, brda, pećine, itd.): čupanje iz korena, raseljavanje, etnocid...

Etnocidno nasilje, kao negacija različitosti, jasno predstavlja deo same suštine države, bilo da je reč o varvarskim imperijama ili o civilizovanim društvima zapada. Sve državne formacije su etnocidne; etnocid je normalan način njihovog postojanja. To znači da u etnocidu ima nešto univerzalno, da to nije monopol onoga što se nejasno i neodređeno podrazumeva pod „belačkim svetom“, već da je svojstveno svim društvima sa državom. Razmatranje etnocida zahteva analizu države, ali da li tu treba i da se zaustavimo? Da li treba da se zadovoljimo zaključkom da su etnocid i država jedno te isto, i da su sa tog stanovišta sve države iste? To bi značilo ponovan pad u greh apstrakcije, koji smo prethodno identifikovali kod predstavnika „etnocidne škole“. Pored toga, tako bi opet zanemarili istorijsku dimenziju naše civilizacije.

Koja je to razlika koja nas sprečava da sve varvarske države (carstva Inka, faraona, orijentalne despotije, itd.) strpamo u istu vreću sa civilizovanim zapadnim državama? Tu razliku pre svega uočavamo na nivou njihovog etnocidnog kapaciteta. U slučaju varvarskih država taj kapacitet je ograničen, ali ne njihovom slabošću, već upravo suprotno, zahvaljujući njihovoj snazi: etnocidna praksa – ukidanje svih razlika kada one postanu opozicija – obustavlja se kada vlast države više nije ugrožena. Inke su tolerisale relativnu autonomiju andskih zajednica nakon što bi ove jednom priznale politički i religiozni autoritet Cara. S druge strane, u slučaju zapadnih država, suočavamo se sa jednim neobuzdanim, bezgraničnim etnocidnim kapacitetom. To je ono što ih često vodi u genocid i glavni razlog zašto zapadni svet možemo smatrati apsolutno etnocidnim.

Ali, šta je uzrok tome? Šta je to što zapadnu civilizaciju čini etnocidnijom od svih ostalih tipova društva?

To je njen ekonomsko-proizvodni sistem; oblast neograničenog, prostor bez središta koji stalno širi svoje granice, u kojem je moguće samo neprestano kretanje napred. Ono što Zapad čini različitim je kapitalizam: nemogućnost da se zadrži u sopstvenim granicama i stalno prekoračivanje svih granica; sistem proizvodnje koji ne zna za nemoguće, osim ako nije cilj za sebe. To je kapitalizam, u svim svojim oblicima, bez obzira da li je reč o zapadnom, liberalnom kapitalizmu ili o planskom, državnom kapitalizmu koji postoji u istočnoj Evropi. Industrijsko društvo, najspektakularnija proizvodna mašina, u isto vreme je i najstrašnija mašina destrukcije. Rase, društva,

pojedinci; prostor, priroda, mora, šume, unutrašnjost zemlje: sve je potencijalno korisno, sve mora biti iskorišćeno, učinjeno produktivnim, s produktivnošću intenziviranom do maksimuma.

Zato društva koja su svet ostavila u njegovom izvornom, *neproizvodnom* miru, ne mogu biti ostavljena na miru. Neiskorišćavanje tako ogromnih resursa za Zapad uvek je bilo apsolutno neprihvatljivo. I tako su se sva ta društva našla pred dilemom: uključivanje u proizvodnju ili nestanak; etnocid ili genocid. Krajem prošlog veka Indijanci iz argentinskih pampasa bili su potpuno istrebljeni da bi se omogućila ispaša stoke na kojoj se zasnivao razvoj argentinskog kapitalizma. Početkom XX veka, stotine hiljada amazonskih Indijanaca nestalo je pred najezdom tragača za kaučukom. Danas, širom Južne Amerike, poslednji slobodni Indijanci povlače se pred ogromnim pritiskom ekonomskog rasta, a posebno brazilskog ekonomskog rasta. Transkontinentalni putevi, koji se sve brže grade, jesu osovina širenja civilizacije: teško Indijancima koji joj se nađu na putu!

Šta znači nekoliko hiljada neproaktivnih Divljaka naspram blaga kao što su zlato, retki minerali, nafta, stada stoke, plantaže kafe? Severnoamerički Indijanci osetili su to na sopstvenoj koži, istrebljeni skoro do poslednjeg, u ime proizvodnje. Jedan od njihovih dželata, general Šerman, ingeniozno je izrazio to stanovište u pismu jednom drugom čuvenom ubici Indijanaca, Bafalo Bilu:

„Koliko mogu da procenim, 1862. godine, u preriji između Misurija i Stenovitih Planina, bilo je oko devet i po miliona bizona. Svi oni su nestali, ubijani zbog njihovog mesa, kože i kostiju. U isto vreme, na tom istom području, bilo je oko 165.000 Ponija, Sjua, Čejena, Kajova i Apača. Svi oni su takođe nestali i bili zamenjeni dvostruko ili trostruko većim brojem muškaraca i žena bele rase, koji su ovu zemlju pretvorili u vrt i koji se mogu popisati i oporezivati i kojima se može upravljati u skladu sa zakonima prirode i civilizacije. Reč je o sveobuhvatnoj promeni, koja će se sprovesti do kraja.“

General je bio u pravu. Promene će se sprovesti do kraja; i završiće se tek kada više ne bude bilo ničeg što bi se moglo promeniti.

Pjer Klastr, 1974.

Anarhistička biblioteka
Anti-Copyright

Pierre Clastres
Etnocid
1974.

„De l’ethnocide“, Encyclopaedia Universalis, 1974. Recherches d’anthropologie politique;
Editions de Seuil, Paris, 1980. „Of Ethnocide“, Archeology of Violence, SEMITOTEXT(E), 1994.
Pjer Klastar, Društvo protiv države: Eseji iz političke antropologije, Porodična biblioteka br. 2,
2002.

Preveo Aleksa Golijanin, 2002. <http://anarhija-blok45.net>

anarhisticka-biblioteka.net